

ĐẶC TRƯNG THỂ LOẠI TRÌNH THÁM TRONG TIỂU THUYẾT BÙI HUY PHỒN GIAI ĐOẠN 1930 – 1945

Hoàng Thị Hiền Lê

Khoa Việt Nam học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Tóm tắt. Chúng tôi nghiên cứu tác phẩm của Bùi Huy Phồn với tư cách là một thành viên của nhóm Hàn Thuyên. Có thể xem Bùi Huy Phồn là nhà văn duy nhất trong nhóm viết tiểu thuyết trình thám. Khi tiếp cận *Gan dạ đàn bà*, *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch*, *Mối thù truyền nghiệp...*, chúng tôi sẽ tìm hiểu những đặc trưng của thể loại trình thám thể hiện trong cả nội dung và nghệ thuật, đồng thời chỉ ra những điểm hạn chế của Bùi Huy Phồn khi lần đầu thử sức với phong cách mới mẻ này. Với nội dung là bức tranh hiện thực đậm chất đô thị miêu tả những quân quanh, tính toán có phần cực đoan của nhân vật, nhà văn đã xây dựng một lớp vỏ bọc có phần ma mị trong những vụ án rối ren, nhằm che đậy những lớp hình thức màu mè, giả tạo của con người đang cố “chen chân” tiến tới văn minh phương Tây. Hi vọng những tiếp cận này sẽ là cơ hội khơi thông một mạch ngầm văn học có giá trị trong nhóm Hàn Thuyên nói riêng và văn học trình thám Việt Nam nói chung.

Từ khóa: Bùi Huy Phồn, Hàn Thuyên, văn học trình thám, tiểu thuyết, 1930-1945.

1. Mở đầu

Những năm đầu thế kỉ XX được xem là thời kì đầy bão táp của lịch sử với nhiều biến chuyển sâu sắc. Văn học cũng từng bước bứt phá khỏi hệ hình trung đại và chuyển mình sang công cuộc hiện đại hóa, ảnh hưởng mạnh mẽ từ văn minh phương Tây, tiếp thu những tinh hoa văn hóa toàn cầu. Chịu sự tác động của nhiều nền văn học trình thám trên thế giới, cộng hưởng với thực tiễn xã hội Việt Nam buổi giao thời, dòng văn học trình thám Việt Nam đã ra đời với không ít bờ ngõ. Trải qua nhiều thăng trầm, các tác phẩm trình thám đã dần hoàn thiện và mang đến những dấu ấn nhất định. Trên thế giới, từ năm 1928, nhà phê bình người Mỹ S.S Van Dine (1888 – 1939) đã đưa ra *Hai mươi nguyên tắc của việc viết truyện trình thám*, trong đó ông cho rằng: “Truyện trình thám là một dạng của trò chơi trí tuệ. Hơn nữa, có thể nói, đó còn là một sự thử thách mang tính thể thao, trong đó tác giả cần phải đo sức một cách trung thực với độc giả” [1]. Sau đó, khái niệm “truyện trình thám”, “tiểu thuyết trình thám” được cắt nghĩa theo nhiều cách khác nhau. Theo *Oxford Learners Dictionaries* (1948), “tiểu thuyết trình thám là câu chuyện trong đó có một vụ giết người hoặc tội phạm khác và một thám tử cố gắng để giải quyết nó” [2]. Với những định nghĩa như vậy, nhiều tác phẩm nổi tiếng đã ra đời và dần xác lập, hoàn thiện chỗ đứng của văn học trình thám trên thế giới [3].

Còn tại Việt Nam, lịch sử nghiên cứu vấn đề “trình thám” trong văn học còn nhiều bỏ ngõ. Vì thế số lượng tác phẩm truyện, tiểu thuyết trình thám Việt Nam xuất hiện không nhiều. Theo *Từ điển văn học bộ mới* (Đỗ Đức Hiểu chủ biên): “Tiểu thuyết trình thám là tiểu thuyết lấy đề tài những chuyện li kì trong cuộc đấu tranh giữa những nhà trình thám với kẻ địch” [4]. Trong

khi đó, nhà văn Phạm Cao Cung giải thích: “Trình thám là một loại tiểu thuyết điều tra, trong đó nhân vật chính theo dõi, khám phá ra thủ phạm các trộm cướp, gian dân, bắt cóc, án mạng, và ai có khiếu về lĩnh vực này đều làm được, không cứ gì phải là thám tử nhà nước. Loại này Pháp gọi là Roman Policier và Anh là Detective story” [5, tr.358]. Nhưng trên thực tế, truyện trinh thám Việt Nam là một thể loại được nảy sinh trên cơ sở tiếp thu, tiếp biến các yếu tố văn học nước ngoài, kết hợp với những yếu tố của văn học dân tộc. Đó là lối truyện mang màu sắc trinh thám nghĩa hiệp – ái tình như các vụ án ở Nam Bộ - *Huyết lệ hoa* của Nam Đình Nguyễn Thế Phương (1928). Tiếp theo là truyện trinh thám của Phú Đức, Bửu Đình... Đáng chú ý nhất là truyện trinh thám mô phỏng truyện phương Tây của Thế Lữ (*Vàng và máu*), Phạm Cao Cung (*Hàm răng mũi nhọn, Nhà sư thọt – Người một mắt...*) [6] và Bùi Huy Phồn (*Gan dạ đàn bà, Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch, Mối thù truyền nghiệp*) [7]. Đánh giá về truyện trinh thám Việt Nam giai đoạn 1930 – 1945, Vũ Ngọc Phan, trong cuốn *Nhà văn hiện đại*, Tập II (1943) đã rất khách quan: “Trong các tiểu thuyết trinh thám của Thế Lữ, Bùi Huy Phồn và Phạm Cao Cung, chỉ có tiểu thuyết của Phạm Cao Cung là có phần đặc sắc hơn..., các truyện trinh thám của Bùi Huy Phồn mang tính chất “hoạt kê”... cách điều tra, phán đoán sự việc mà ông miêu tả trong truyện còn đơn giản, nhiều yếu tố ngẫu nhiên, vô lí” [8, tr53].

Một thời gian dài, truyện trinh thám không được các nhà chuyên môn đánh giá cao. Nhưng những năm gần đây, nhiều nhà nghiên cứu đã dành thời gian, công sức tìm hiểu, lí giải nhiều vấn đề liên quan đến thể loại truyện trinh thám Việt Nam như: Trần Thanh Hà năm 2006 có bài viết *Lời tựa truyện trinh thám đặc sắc của Phạm Cao Cung* [9], Lí Đợi trong *Văn học trinh thám Nam Bộ đầu thế kỉ XX*. Lí Đợi nhấn mạnh rằng: “Do những cách ngăn về địa lí và những đặc thù về lịch sử, nên văn học sử Việt Nam dường như vẫn còn bỏ sót hoặc “lầm lỡ” các nhà văn tiền phong, có nhiều đóng góp vào thể loại văn học trinh thám, viễn tưởng, phiêu lưu ở Nam Bộ đầu thế kỉ XX” [10]. Ở giai đoạn này, việc nghiên cứu sâu về phương diện thể loại truyện trinh thám hầu như không được đặt ra.

Càng về sau, càng có thêm cuộc Hội thảo được tổ chức, nhiều công trình nghiên cứu, khảo luận về văn học trinh thám được công bố. Đó là Hội thảo *Văn học trinh thám có phải là văn học* ở Hội chợ sách lần thứ 6 do Công ty Nhã Nam tổ chức tại Sài Gòn từ ngày từ 15.03 đến 20.03.2010. Tại đây, Nguyễn Hữu Hồng Minh đã khái quát: “Làm sao không nê, đọc và hồi hộp như quả bom nổ chậm. Ai cho rằng truyện trinh thám chỉ cốt để giải trí nhưng tôi lại nghĩ khác, chính nó là thước đo của một nền văn học” [11]. Gần đây, luận án Tiến sĩ *Truyện trinh thám Việt Nam nửa đầu thế kỉ XX – Từ đặc trưng thể loại* của Nguyễn Thành Khánh năm 2016 (Đại học Huế) đã góp phần nhận diện đầy đủ hơn văn học trinh thám Việt Nam những chặng đường đầu tiên. Theo tác giả, khái niệm truyện trinh thám thường được dùng để chỉ “những tác phẩm văn học mà trong đó có một thám tử, điều tra một vụ án thông qua quá trình suy luận khoa học để vén bức màn bí mật của câu chuyện. Rất nhiều nhà văn đã thành công về thể loại này. Nhiều tác phẩm cuốn hút một lượng độc giả khổng lồ từ mọi giai tầng, mọi chủng tộc, mọi lứa tuổi, trên cơ sở sự cách tân về mặt cấu trúc và hình tượng nhân vật thám tử” [12, tr27]. Có thể coi đó là một sự nỗ lực trong việc đưa đến một cái nhìn khách quan, công bằng hơn về vai trò và vị trí của thể loại truyện trinh thám Việt Nam. Chúng tôi, cũng với nỗ lực như vậy, mong muốn đem đến một cái nhìn mới về văn học trinh thám trong thời kì đầu tiên của Việt Nam (1930 -1945) thông qua trường hợp tiểu thuyết Bùi Huy Phồn.

Chúng tôi tiếp cận tác phẩm của Bùi Huy Phồn với tư cách là một thành viên của nhóm Hàn Thuyên [13]. Khá nhiều tiểu thuyết, truyện ngắn của ông được xuất bản ở đây. Và cũng có thể xem Bùi Huy Phồn là nhân vật duy nhất trong nhóm viết truyện trinh thám. Hiện nay cũng rất ít tài liệu và các bài viết nghiên cứu tác phẩm của Bùi Huy Phồn. Việc lựa chọn ông là một tác giả cần định vị quả thực là một mạo hiểm. Tuy nhiên, khi tiếp cận những câu chuyện trinh thám như *Gan dạ đàn bà, Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch, Mối thù truyền nghiệp*,... chúng tôi cảm thấy có một sức hấp dẫn lạ lùng. Hi vọng sự mạo hiểm này sẽ là cơ hội khơi thông một

mạch ngầm văn học có giá trị trong nhóm Hàn Thuyên nói riêng và văn học trinh thám Việt Nam nói chung. Cần nói thêm rằng, Bùi Huy Phồn không phải là trường hợp tiêu biểu của văn học trinh thám bên cạnh những cái tên như Phạm Cao Cung, Thế Lữ, nhưng Bùi Huy Phồn lại là cái tên chưa nhiều người khai phá. Chúng tôi muốn tìm hiểu những góc khuất ẩn ức trong chuỗi truyện trinh thám của ông để lí giải một mảng màu hiện thực đầy bí ẩn của thế giới thượng lưu giai đoạn giao thời. Qua đó, những hiện tượng đặc trưng của xã hội cũng phần nào được sáng tỏ.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Giới thiệu về Bùi Huy Phồn

Bùi Huy Phồn sinh năm 1911 mất năm 1990, sinh ra và lớn lên ở Bắc Giang. Ông viết nhiều tác phẩm ở nhiều thể loại, nhưng đáng chú ý nhất vẫn là loạt truyện trinh thám. Nếu như hiện thực được khai thác trong tác phẩm của Nguyễn Đức Quỳnh, Nguyễn Đình Lạp (nhóm Hàn Thuyên) là bức tranh nông thôn với sự lạc hậu, bờ ngõ của con người, cuộc sống, phong tục trong giai đoạn giao thời thì thế giới hiện thực trong truyện Bùi Huy Phồn lại là bức tranh đậm chất đô thị với những quần quanh, tính toán có phần cực đoan của nhân vật. Bùi Huy Phồn đã xây dựng một lớp vỏ bọc có phần ma mị trong những vụ án rồi ren để che đậy những lớp hình thức màu mè, giả tạo của con người đang cố “chen chân” tiến tới văn minh phương Tây. Chính vì thế, người Việt gọi bối cảnh bấy giờ là “Âu hóa”, nhưng Âu hóa nửa vời trong một bối cảnh cũ với những lớp người cũ.

2.2. Tiểu thuyết trinh thám Bùi Huy Phồn

2.2.1. Nội dung: Thế giới hiện thực nhiều màu sắc buổi giao thời

Truyện ngắn, tiểu thuyết trinh thám của Bùi Huy Phồn mang đến một màu sắc khác trong dòng chảy văn học hiện thực của Hàn Thuyên. Những câu chuyện *Lá thư màu thiên thanh*, *Mối thù truyền nghiệp*, *Tờ di chúc của dòng họ Trần thạch*, *Gan dạ đàn bà* nối tiếp nhau như những vụ án có tính xâu chuỗi, liền mạch.

Ngay những tiêu đề *Mối thù truyền nghiệp*, *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch* người đọc có thể đặt ra câu hỏi mở: tác giả muốn nói đến cái cũ hay cái mới? Đây vẫn là những tục lệ truyền thống của người Việt Nam trong xã hội phong kiến với tính chất “truyền nghiệp” hay “dòng họ”. Đặt cái cũ ấy trong bối cảnh xã hội thực dân, liệu có hợp thời hay mâu thuẫn? Chính là sự mâu thuẫn, và nhân vật mắc kẹt trong vòng xoáy giữa gia đình truyền thống và bối cảnh Âu hóa. Trong *Gan dạ đàn bà*, gia đình Trần Thạch (Trần Thạch Anh, Trần Thạch Vinh), người vợ Bích Liên (hay bà Thạch Anh) dù sống trong xã hội đô thị sung túc, nhưng cuộc sống không lấy gì êm đềm. Sự hào nhoáng về vật chất với những buổi tiệc tùng theo kiểu phương Tây, những buổi biểu diễn xem phim, những con người du học trở về, những trí thức trường Pháp, những phu nhân sang trọng, lộng lẫy xiêm y... mở ra một thế giới choáng ngợp, đối lập với những người dân nghèo trong bối cảnh Pháp thuộc lúc bấy giờ. Thế giới ấy chúng ta cũng đã từng bắt gặp trong *Số đỏ* của Vũ Trọng Phụng với những nhân vật bà Phó Đoan, ông Văn Minh, Tuyệt gái mới, Xuân tóc đỏ... Nhưng ta nhận ra những con người đô thị lại đang phải vật lộn với sự phô trương hình thức và những nông cạn trong tâm hồn. Tất cả dường như cố che đậy đằng sau những tình thần hoang mang và những cảm giác bất an. Thực tế quả đúng vậy, nó dẫn đến những toan tính khó lường của người đàn bà đẹp nhưng bí hiểm, thâm độc như Bích Liên, nó làm tha hóa cả bản chất thư sinh đầy học thức của Thanh Tâm, Thạch Anh... khi bị cuốn vào vòng xoáy tình ái. Và những cái chết xảy đến. Cái chết của người tình Thanh Tâm với sự tàn nhẫn đến ghê rợn gián tiếp của Bích Liên, cái chết oan uổng của 208, cái chết tức tưởi để giữ lời thề dòng họ của Trần Thạch Vinh, và cả cái điên không rõ vô tình giả trân hay cố ý của Thạch Anh đã gióng lên một hồi chuông cảnh tỉnh cho xã hội loạn lạc đương thời. Những màn kịch lố lăng, dối trá được Bích Liên dựng lên, đối lấy những kết cục đáng thương của các nạn nhân,

nhưng đôi lại, thủ phạm Bích Liên vẫn ở vòng ngoài pháp luật. Đó cũng là sự bất lực của thanh tra Đặng Dung cùng người bạn phó thanh tra Nguyễn Xuân Chính. Nhưng đó cũng là sự vô tâm của xã hội, bản án bất bình mà chính xã hội tạo ra. Cái nhớ nhãng của văn minh Âu hóa dưới chế độ thực dân bệ tha đã tạo ra những lỗ hổng pháp luật khó tránh. Con người vô tội trở thành những nạn nhân đáng thương của xã hội đó. Còn những kẻ có tội như Bích Liên cũng không phải là ít, vẫn tồn tại đầy ma mị, bí hiểm, góp phần làm tha hóa thêm xã hội An Nam nửa vờ bấy giờ. Bùi Huy Phồn đã tạo ra những màn kịch khó tin đến không tưởng, nhưng lại hoàn toàn có thể xảy ra trong những năm 1930 1945. Một bên là cái nghèo cái đói, miếng ăn bữa vầy chạy từng bữa của người nông dân nghèo, nhưng một bên lại là thói ăn chơi trụy lạc đầy lố lăng, phi lí của tầng lớp quý tộc thành thị. Một bên là sự thật, nhưng một bên cũng có thể là màn kịch. Lớp vỏ bên ngoài mà cả xã hội đô thị đang diễn trò, đang phô trương, đang tồn tại không có điểm dừng. Bùi Huy Phồn đặt ra câu hỏi: Liệu những trò lố này còn diễn ra tới khi nào? Con người phải đối diện, giải quyết nó như thế nào? Đó cũng chính là những bản khoản tác giả để ngỏ, để mỗi người có những suy đoán riêng của mình. Những tác phẩm của ông có sự thu hút nhất định cũng bởi vậy. Đọc những đoạn phân tích tâm lí và giả thuyết bối cảnh vụ án của nhà văn, người đọc bị cuốn theo từng lớp, từng lớp trang sách và có những suy tưởng ngoài dự đoán.

Hiện thực trong các tác phẩm *Mối thù truyền nghiệp*, *Gan dạ đàn bà*, *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch* là những mảng màu hiện thực đáng báo động của xã hội Việt Nam giai đoạn 1930 – 1945. Con người ở thành thị mãi mê với cuộc sống thượng lưu nhiều màu sắc, nào tệ nạn, nào ăn chơi, nào thủ đoạn,... khiến họ lạc lõng với những giá trị của chế độ phong kiến cũ. Còn những người thôn quê lại trở nên xa lạ với những gì được gọi là tân thời, là đổi mới. Hai hệ tư tưởng đối chọi tồn tại song song và mâu thuẫn với nhau. Điều này chúng ta đã từng gặp trong sáng tác của Nam Cao, Vũ Trọng Phụng, Ngô Tất Tố.

2.2.2. Hình thức: Kết cấu đa tuyến với nhiều lớp nhân vật

Theo chúng tôi, giá trị của tác phẩm Bùi Huy Phồn thể hiện ở hai đặc điểm: Nội dung hiện thực vừa sinh động vừa sắc nét của xã hội Việt Nam giai đoạn giao thời, tất cả được xây dựng qua một kết cấu truyện đa tầng lớp với những tuyến nhân vật phong phú, mang nhiều nét phá cách của văn học phương Tây. Những đặc điểm này không mới với văn học thế giới, nhưng với văn học Việt Nam thời kì 1930 – 1945, đây thực sự là những dấu ấn đột phá táo bạo.

Khi tiếp cận *Gan dạ đàn bà*, *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch*, *Mối thù truyền nghiệp*, chúng tôi nhận thấy có một lớp nhân vật, lớp hiện thực dày đặc phủ quanh tác phẩm khiến người đọc không thể rời mắt mà cứ thế bị cuốn đến cuối cùng. Có thể thấy, “Vai trò của cốt truyện trong truyện trình thám Việt Nam giai đoạn này đã có nhiều sự thay đổi; không đóng vai trò chủ yếu như trước nữa. Trong một số trường hợp, nó đã nhường vị trí đầu tiên cho tính cách nhân vật. Các nhà văn trình thám đã mạnh dạn rũ bỏ quy phạm “thuật nhi bất tác”; chú ý đến việc xây dựng cốt truyện gần gũi với hiện thực đời sống. Một số tác phẩm có cốt truyện phức tạp, nhiều tuyến, đảo lộn thời gian sự kiện, lấy thời gian làm thứ tự tình tiết” [12, tr.54]. Với *Gan dạ đàn bà*, Bùi Huy Phồn xây dựng nhiều lớp lang câu chuyện, tạo thành nhiều chương mục giống như những tiểu thuyết chương hồi. Cái biệt tài của tác giả là tiểu thuyết chương hồi nhưng không hề dàn trải, không hề nhàm chán. Truyện có đến 10 phần, xoay quanh vụ án giết 2 mạng người là Thanh Tâm, 208 với các nghi án Bích Liên, Thạch Anh, Thạch Vinh, qua bàn tay điều tra của Đặng Dung, Xuân Chính. Tác giả tạo ra những sợi dây liên kết khó lí giải giữa các nhân vật, thậm chí còn mở ra nhiều hệ thống nhân vật phụ để “đánh lạc hướng” độc giả (viên phụ bếp, người hầu, lái xe...). Những vòng tròn quấn quanh càng làm cho chi tiết hai vụ án thêm phức tạp. Cả tuyến phụ lẫn tuyến chính đều có thể trở thành sát nhân. Thêm vào đó, nhà văn cũng đảo lộn thời gian các chi tiết, như hiện tại xuất hiện trước, quá khứ được hồi tưởng sau: Trần Thạch Anh du học về nước sau khi vụ án Thanh Tâm xảy ra, bà Bích Liên báo cáo án mạng trước rồi kể lại vụ án sau... Đến chương X cuối cùng, thanh tra Đặng Dung mới tiết lộ hết

sự thật và làm cho cả thanh tra Xuân Chính lẫn người đọc đều bất ngờ. Đây chính là biệt tài của Bùi Huy Phồn, buộc chúng ta phải theo dõi đến dòng cuối cùng tác phẩm. Thế nhưng, mọi việc chưa dừng ở đó, nó còn được tiếp nối ở *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch*, khi mà kẻ sát nhân Bích Liên vẫn ở ngoài vòng pháp luật. Lí giải tất cả sự phi lí này, tác giả chỉ biết ngậm ngùi “bởi đó là đàn bà, là gan dạ đàn bà...”.

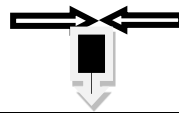
Đặt trong bối cảnh hiện thực giao thời, chúng ta thấy những lí giải của Bùi Huy Phồn có phần tương thích. Xã hội giai đoạn này được gọi là xã hội “Âu hóa”, con người thành thị nửa văn minh nửa lạc hậu, nửa thích sống phong cách phương Tây, nửa lại chưa thoát khỏi ám ảnh của hệ tư tưởng cũ; chính vì thế họ mong manh, “mập mờ” trong chính cuộc sống hàng ngày. Người phụ nữ là một đại diện của sự nửa vời ấy. Họ bắt đầu lấy ái tình để mua vui và kiếm sống, nhưng họ không lường trước được hậu quả của sự đánh đổi. Xã hội cũ không chấp nhận những vượt thoát ranh giới của người phụ nữ, họ vẫn quen thuộc với hình ảnh đoan trang liêm chính. Chính vì một mặt trốn tránh xã hội cũ để tạo hình ảnh hoàn hảo bên ngoài, một mặt lại tảo bạo nổi loạn bên trong nên Bích Liên đã hình thành những vỏ bọc một cách chuyên nghiệp, và cứ thế liêu lĩnh, “gan dạ” thực hiện những hành vi đáng sợ của mình. Hay những mối thù thế hệ truyền nối trong xã hội phong kiến đã ám ảnh con người đương thời, tạo cho họ những mặc cảm không thể dung hòa, những thành kiến không thể đổi thay. Giải thích cho hành động của các nhân vật bằng sơ đồ sau:

Con người mới

Xã hội cũ

Tư tưởng mới

Tư tưởng cũ

Gan dạ đàn bà, Mối thù truyền nghiệp

Có thể thấy, mâu thuẫn của cái mới và cái cũ khi lên đến đỉnh điểm đã tạo ra những hành động nổi loạn của con người. Và lúc ấy, những người “đàn bà” tưởng chừng yếu ớt, mong manh nhất trong xã hội lại có thể có những sức mạnh đáng sợ, làm nên những điều không tưởng. Bức tranh hiện thực của Bùi Huy Phồn vì thế vừa gần gũi lại vừa sống động đến khó tin. Người đọc đi từ bất ngờ này đến bất ngờ khác, lần lượt bóc từng mảng sáng tối của hiện thực. Vậy Bích Liên đáng trách hay đáng khen? Thiết nghĩ là cả hai. Đây là sự vận động tất yếu của cảm xúc con người khi bị đẩy đến những con đường không có lối thoát. Trong hoàn cảnh Thanh Tâm bị giết ở phòng mình, tiền thoái lưỡng nan Bích Liên đã có những suy nghĩ, hành vi khủng khiếp là giấu xác người tình trong chum. Bởi nếu không, nàng sẽ bị cả hai án là ngoại tình lẫn giết người. Nhưng xét về tâm tính bản thiện của lương tri thì cách giải quyết của Bích Liên lại trở nên man rợ. Tại sao người lương thiện có thể giấu xác, “băm” xác người một cách tàn nhẫn? Tại sao sai lầm cứ nối tiếp sai lầm, nàng ta vẫn tiếp tục giết người không ghê tay, và đóng những màn kịch giả trân bằng ái tình? Tại sao nàng không chút hối lỗi, vẫn tạo ra những vỏ ngoài đáng kinh bi? Tất cả những câu hỏi đó là bản án dành thép dành cho xã hội đáng trách lúc bấy giờ - Một xã hội sẵn sàng hủy hoại tâm tính tốt đẹp của con người, làm biến chất tha hóa con người với những thủ đoạn tàn nhẫn, bóc lột cả vật chất lẫn tinh thần của chế độ thực dân, với những hủ tục nặng nề không cho con người lối thoát của chế độ phong kiến còn sót lại. Đó cũng là lí do Chí Phèo bị đẩy từ một anh nông dân hiền lành, lương thiện thành một con quỷ dữ của làng Vũ Đại (*Chí Phèo* – Nam Cao), anh Xuân ngốc nghếch, đại đột thành kẻ Xuân tóc đỏ hợm hĩnh, giả dối, cơ hội của thời đại “Văn minh Âu hóa” (*Số đỏ* - Vũ Trọng Phụng)... Bây giờ là Bích Liên xinh đẹp hút người, yếu điệu thực nữ thành bà Trần Thạch mưu mô, xảo quyệt và độc ác đáng sợ. Câu chuyện trinh thám của Bùi Huy Phồn góp thêm một tiếng nói tố cáo xã hội và cũng là một tiếng nói cảnh tỉnh con người, bảo vệ những giá trị bên trong hiểm hoi của con người như Nam Cao đã từng nói: “*Chao ôi! Đối với những người ở quanh ta, nếu ta không cố tìm mà hiểu họ, thì*

ta chỉ thấy họ gàn dở, ngu ngốc, bần tiện, xấu xa, bỉ ổi... toàn những cớ để cho ta tàn nhẫn; không bao giờ ta thấy họ là những người đáng thương; không bao giờ ta thương...” (Lão Hạc) [14].

2.2.3. Đặc điểm thể loại còn hạn chế

2.2.3.1. Các tình tiết trình thám còn diễn ra đơn giản, chưa logic chặt chẽ

So với những nhà văn trình thám đã gây được tiếng vang như Thế Lữ, Phạm Cao Cung, Bùi Huy Phồn gặp phải nhiều trở ngại trong ngòi bút. Vũ Ngọc Phan trong *Nhà văn hiện đại* cũng phát biểu: *Trong các tiểu thuyết trình thám của Thế Lữ, Bùi Huy Phồn và Phạm Cao Cung, chỉ có tiểu thuyết của Phạm Cao Cung là có phần đặc sắc hơn,... các truyện trình thám của Bùi Huy Phồn mang tính chất “hoạt kê”... cách điều tra, phán đoán sự việc mà ông miêu tả trong truyện còn đơn giản, nhiều yếu tố ngẫu nhiên, vô lí [8, tr.87].* Như vậy, dù diễn biến truyện khá hấp dẫn, nhưng soi xét trong từng tình tiết thì độc giả sẽ nhận ra nhiều sự thiếu sót. Sự việc bà Bích Liên dấu xác người tình Thanh Tâm trong chum là một chi tiết như vậy. Chi với một con dao, một cái chum mà nhân vật có thể phi tang chứng cứ một cách sạch sẽ - chứng cứ đó lại là một con người? Hay câu chuyện chỉ một tờ di chúc của dòng họ cũ đã làm “dậy sóng” cả xã hội An Nam bấy giờ liệu có quá lời? Sự phi lí dễ nhận ra ở đây, phi lí đến nực cười. Không chỉ thế, hình ảnh Trần Thạch Vinh cứ đêm đêm lên vào vườn nhà Thạch Anh để tìm một cái xác mất tích cũng khó có thực. Một tờ di chúc mất tích không thể tìm lại được, không có những giải thích kín kẽ? Tất cả những tình tiết thiếu chặt chẽ đã làm cho *Gan dạ đàn bà, Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch* không thể phủ sóng rộng hơn, đó cũng là lí do tiểu thuyết Bùi Huy Phồn ít được biết đến so với các tác giả trình thám khác.

2.2.3.2. Mô típ ái tình – hành động được cải biên từ “mỹ nhân kế” dễ gây nhàm chán

Thực ra từ *Mối thù truyền kiếp, Gan dạ đàn bà* đến *Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch*, Bùi Huy Phồn đều đặt vị trí trung tâm là người phụ nữ. Như thế có nghĩa nhà văn đề cao vai trò của nhân vật nữ trong bối cảnh thời đại mới, nhưng đồng thời cũng “hạ bệ” họ với những tha hóa đáng sợ. Phong cách “hạ bệ” này được xây dựng với những thất bại trong mưu mô ái tính thâm hiểm. Chúng ta dễ dàng bắt gặp mô típ này ở những truyện kiếm hiệp Trung Quốc, những vở kịch dưới thời phong kiến. Nay nó được lặp lại trong thời kì tiếp biến với phương Tây liệu có phù hợp? Nhiều người cho rằng, nó chỉ hợp khi đánh giá là truyện ăn khách, thiếu tính nghệ thuật. Sự phức tạp của xã hội thành thị chưa được khai thác nhiều trong các tiểu thuyết ái tình – hành động này. Nó mới chỉ dừng lại ở việc mua vui cho xã hội thượng lưu. Bùi Huy Phồn cần đổi mới, sắc sảo hơn nữa trong ngòi bút. Có như thế, tác phẩm của ông mới có những sáng tạo đột phá để chinh phục địa hạt văn học trình thám.

3. Kết luận

Con đường văn chương của Bùi Huy Phồn khác hẳn với những tác giả Hàn Thuyên khác, khi gia tài của ông chủ yếu là tiểu thuyết trình thám. Nhận diện ông với tư cách là một thành viên Hàn Thuyên hay với vai trò là một nhà tiểu thuyết trình thám trong những năm nửa đầu thế kỉ XX thì đều với mục đích định vị lại một tác giả xứng đáng trên văn đàn, điều đó là thực sự cần thiết.

Trong bài viết này, chúng tôi đã cố gắng xuyên chuỗi những đặc điểm chung mang tính thể loại xuyên suốt các tiểu thuyết trình thám của Bùi Huy Phồn. Về nội dung, tác giả bám sát thực tiễn đầy biến động của xã hội An Nam nửa đầu thế kỉ XX, từ đó tạo ra các mạch câu chuyện li kì, những vụ án ma mị, bí ẩn. Có thể thấy, con người thành thị lúc bấy giờ đang đắm chìm trong một thế giới thượng lưu giả tạo, họ làm mọi cách tạo ra những vỏ bọc hào nhoáng, thậm chí là giết người, trộm cắp, lừa đảo, bán thân. Nhân vật của Bùi Huy Phồn vì thế thường bị sa vào bẫy tình, tiền bạc, vật chất. Về hình thức, các tiểu thuyết đã thể hiện sự cách tân trong kết cấu đa tầng không gian, thời gian với nhiều lớp nhân vật phong phú. Tuyến nhân vật chính – phụ thường xuyên hoán đổi, soán ngôi; hay ranh giới giữa thủ phạm – nghi phạm – bị hại – phán xử rất mong manh, khó có thể nhận diện, tạo nên điểm thu hút cho các vụ án. Bên cạnh sự thành công, những điểm hạn chế về thể loại của Bùi Huy Phồn cũng cần được khắc phục, đó là sự

nhàm chán về mô típ và sự gắn kết tình tiết còn thiếu chặt chẽ. Nhiều tác phẩm trinh thám khác của Việt Nam giai đoạn này cũng gặp phải nhược điểm như vậy. Xét cho cùng, trong buổi đầu làm quen với một thể loại mới của văn học thế giới, những nỗ lực tạo nên diện mạo văn học trinh thám dân tộc của Bùi Huy Phồn hay những nhà văn cùng thời như Phạm Cao Cung, Thế Lữ là đáng ghi nhận. Theo thời gian, những đặc trưng về thể loại trinh thám đã được tiếp thu, khẳng định rõ ràng hơn, xác lập vị trí xứng đáng của dòng văn học này trong tiến trình phát triển của văn học Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bielinxki, 2013. *Tính hiện thực trong văn học*. <http://werbrv1.ctu.edu.vn/~courewares/supham/llvanhoc1/ch4.htm>.
- [2] *Truyện trinh thám*, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- [3] Sir Arthur Doyle, 2017. *Sherlock Holmes toàn tập*, bản dịch của Đăng Thư, Lê Quang Toàn, Thiên Nga. Nxb Văn học, Hà Nội.
- [4] Đỗ Đức Hiểu, Nguyễn Huệ Chi, Phùng Văn Tửu, Trần Hữu Tá (cb), 2004. *Từ điển văn học* (bộ mới). Nxb Thế Giới, Hà Nội
- [5] Phạm Cao Cung, 2006. *Truyện trinh thám*. Nxb Công an nhân dân, Hà Nội.
- [6] Phạm Cao Cung, 1942. *Hàm răng mài nhọn*. Nxb Mai Lĩnh, Hà Nội.
- [7] Bùi Huy Phồn, 1941. *Gan dạ đàn bà, Tờ di chúc của dòng họ Trần Thạch, Mối thù truyền nghiệp*, Hàn Thuyên xuất bản cục.
- [8] Vũ Ngọc Phan, 1960. *Nhà văn Việt Nam hiện đại* (tái bản). Nxb Thăng Long, Sài Gòn.
- [9] Trần Thanh Hà, 2006. *Lời tựa truyện trinh thám đặc sắc của Phạm Cao Cung, Nhà sư thợ – Người một mắt*. Nxb Công an nhân dân, Hà Nội
- [10] Lý Đợi, 2017. *Văn học trinh thám Nam Bộ đầu thế kỷ XX*, <http://www.tienve.org/home/literature/viewLiterature.do?action=viewArtwork&artworkId=10705>
- [11] Nguyễn Hữu Hồng Minh, 2010. *Thời hoàng kim của văn chương trinh thám*, Tham luận đăng kỷ yếu Hội thảo *Văn học trinh thám có phải là văn học*, Công ti phát hành sách và văn hóa Nhã Nam tổ chức.
- [12] Nguyễn Thành Khánh, 2016. *Truyện trinh thám Việt Nam nửa đầu thế kỷ XX – Từ đặc trưng thể loại*. Luận án Tiến sĩ Ngôn ngữ và văn hóa Việt Nam, Đại học Huế.
- [13] Hoàng Thị Hiền Lê, 2020. *Han Thuyen group and Marxist model in Vietnam during the period 1940 -1945 – HNUE Journal of science 2020*, Volume 63, Issue 5A, pp. 3-9.
- [14] Nam Cao, 2015. *Tuyển tập truyện ngắn*. Nxb Văn học, Hà Nội.

ABSTRACT

The characteristic of detective catelory in Bui Huy Phon novels in the period 1930 -1945

Hoang Thi Hien Le

Faculty of Vietnamese Studies, Hanoi National University of Education

We studied Bui Huy Phon works as a member of the Han Thuyen group. It can be seen that Bui Huy Phon is the only writer in the group wrote detective stories. When approaching *Courageous Woman, The Will of the Tran Thach Family, Inheritance Enemy*, etc...we will learn the characteristics of the detective genre expressed in both content and art, and point out the limitations of Bui Huy Phon when he first tried this new genre. With the content being a realistic urban picture depicting the characters' extremes and calculations, the writer has built a somewhat ghostly cover in confusing cases, in order to cover up the layers of colorful and artificial forms of people trying to "squeeze" towards Western civilization. It is hoped that these approaches will be an opportunity to open up a valuable literary underground in the Han Thuyen group in particular and in Vietnamese detective literature in general.

Keywords: Bui Huy Phon, Han Thuyen group, detective literature, novels, 1930 – 1945.